

REFERAT

10. maj 2023

Møde i Det Særlige Bygningssyn
Torsdag den 4. maj 2023 kl. 08.30 – 12.30
i Kirkesalen, Møntergården, Overgade 48, 5000 Odense C

Det Særlige Bygningssyn
c/o Slots- og Kulturstyrelsen,
Center for Kulturarv,
Fejøgade 1, 2. sal
4800 Nykøbing F.

Mia Kroer Ræbild
Arkitekt Cand. Arch./Sekretær for
Det Særlige Bygningssyn
Dir. 33 74 52 68

Fra Bygningssynet deltog:

Formand, kulturarvschef, ph.d. Jens Toftgaard, professor MSO, arkitekt MAA Nicolai Bo Andersen, arkitekt Jens Andrew Baumann, bestyrelsesmedlem BYFO Thomas Garth-Grüner, arkitekt Peter Hee, byplanlægger Thina Wallin Jensen, seniorforsker Ulla Kjær, arkitekt Sara Aasted Paarup, museumschef Frank Allan Rasmussen og Museumsinspektør Mette Slyngborg.

Afbud fra:

Stadsarkitekt Lisbet Wolters.

Fra Slots- og Kulturstyrelsen deltog:

Enhedschef Merete Lind Mikkelsen, arkitekt Amanda Andresen, sekretær Janne Dalsten, kunsthistoriker Nanna Secher Larsen, arkitekt Michael Nørskov, arkitekt Henriete Bertelssen, specialkonsulent Vibe Ødegaard og arkitekt Mia Kroer Ræbild (referent).

DAGSORDEN

1. Referat af Det Særlige Bygningssynsmøde den 16. marts 2023

Der var ingen bemærkninger til referatet.

1.1 Habilitet

Intet at bemærke.

2. Meddelelser

2.1 Orientering om medarbejdersituation

Merete Lind Mikkelsen orienterede om, at arkitekt Tove Ekeberg pr. 1. maj 2023 har haft sidste arbejdsdag i styrelsen og at arkitekt Birte Skov ligeledes stopper pr. 1. juni 2023. I stedet er arkitekt Frederik Rosing blevet ansat som sagsbehandler pr. 1. maj 2023.

2.2 Orientering om pilotprojektet naturlig ventilation på Sorø Akademi

Merete Lind Mikkelsen orienterede om "Pilotprojekt vedr. luftforbedring uden tab af fredningsværdier" på hovedbygningen på Sorø Akademi. Andensalen, hvor der skulle projekteres for naturlig ventilation, har desværre mødt barrierer grundet måling af skimmel i tagrummet, der skulle have været anvendt som luftkammer. På grund af kort tidsfrist i påbuddet fra arbejdstilsynet om at forbedre luftkvaliteten i undervisningslokalerne, kan det ikke nås at sanere tagrummet og derved løse skimmelproblematikken. Derfor projekteres i stedet for mekanisk ventilation. Det mekaniske anlæg kan på baggrund af arbejdet i projektgruppen udføres fra samme kriterier som det naturlige projekt:

- Anlægget er derfor dimensioneret efter maks. 2 luftskifte i timen, i stedet for 6, og er dermed reduceret til 1/3 af størrelsen ift. det oprindeligt ansøgte.
- Principper for skakte og detaljering af riste og loftrosetter fra projektet med naturlig ventilation bliver anvendt, og det mekaniske anlæg er derfor også tilpasset de arkitektoniske kvaliteter i bygningen.

En gevinst for styrelsens deltagelse i pilotprojektet er stadig opnåelse af indgående viden om ventilation både hvad angår naturlige og mekaniske principper. Styrelsen vil bruge denne viden til at udarbejde et anvisningsblad for etablering af ventilation i fredede bygninger.

2.3 Klagesager

Ingen nye indkomne klager til fredningsområdet, og ingen afgjorte klagesager siden sidst.

3. Lister over byggesager i perioden 14. februar til 2. april 2023

Det Særlige Bygningssyn fik den 28. april 2023 tilsendt svarene på de indkomne spørgsmål til byggesagslisterne.

3.1 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten.

3.2 Der var ingen yderligere spørgsmål til byggesagslisten over egne bygninger.

3.3 Der var ingen klagesagsliste denne gang.

4. Aarhus Universitet

Det Særlige Bygningssyn udtaler følgende om tilbagetrækningen af fredningen af Aarhus Universitet:

Aarhus Universitet er et sublimt værk på internationalt niveau. Det er tænkt og planlagt som et landskabsarkitektonisk værk, hvor bygninger og bygningsdele er udformet og formgivet, så de indgår i en samlet helhed med det mesterligt bearbejdede morænelandskab.

Det skrev Det Særlige Bygningssyn i fredningsindstillingen i juni 2022, og Bygningssynet står stadig fast på sin vurdering af Aarhus Universitets høje fredningsværdier. Derfor vækker det Bygningssynets forundring og ærgrelse, at Slots- og Kulturstyrelsen imod sin tidligere afgørelse har trukket fredningen tilbage på baggrund af tvivl om lovhjemmelen.

Det er uacceptabelt, at tilbagetrækningen skaber en uklarhed om de juridiske rammer for fredning af selvstændige landskabsarkitektoniske værker. Det Særlige Bygningssyn opfordrer derfor kulturministeren og Slots- og Kulturstyrelsen til at foretage en grundig udredning af hjemmelen til at frede arkitektoniske og kulturhistoriske værdier, der består af bearbejdet landskab og bygninger.

Fredningen af Aarhus Universitet kan dog ikke vente. Samtidig med en udredning af hjemmelen bør fredningssagen om Aarhus Universitet genoptages. Det kan ske ved at dele fredningen i to etaper.

Bygningssynet noterer sig, at grund- og bygningsejeren Transportministeriet i sit høringssvar erklærer sig enig i, at matriklerne 1546a og 1546o (Aarhus Bygrunde) samt 59f (Aarhus Markjorder) kan fredes som et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk.

Tilsvarende anerkender Naturhistorisk Museum, der ejer den tilstødende matr. 2196 (Aarhus Bygrunde), at matriklens grønne landskabsarealer indgår i dette selvstændige landskabsarkitektoniske værk. Fredningen af disse områder er således næppe grundlaget for klagen. Det Særlige Bygningssyn opfordrer på den baggrund Slots- og Kulturstyrelsen til hurtigst muligt at fremsætte et forslag til fredning af et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk omfattende ovennævnte matrikler samt de enkeltbygninger, som Det Særlige Bygningssyn tidligere har indstillet til fredning, som etape 1 i fredningen af Aarhus Universitet.

Når lovhjemmelen er udredt, forventer Det Særlige Bygningssyn at få forelagt fredningsforslagets etape 2 omfattende de tidligere indstillede områder vest for Ole Worms Allé og syd for Wilhelm Meyers Allé.

5. Byggesag

5.1 Stærekassen, August Bournonvilles Passage 5, Københavns Kommune (23/06213 forelagt af Amanda Andresen)

Forslag til etablering af en elevator samt ombygning af teatersalens gulv til Børneuniverset:

En ny elevator

Det Særlige Bygningssyn har drøftet det viderebearbejdede forslag til etablering af en ny elevator i Stærekassen, og finder at forslaget til elevatoren anskueliggør, at en langsigtet forbedring af tilgængeligheden med en ny elevator er mulig at etablere i overensstemmelse med bygningens fredningsværdier og arkitektoniske kvaliteter.

Det Særlige Bygningssyn finder dog fortsat, at det er en meget vanskelig opgave at erstatte et trappeløb med en ny elevator uden at svække de bærende fredningsværdier. Placeringen afstedkommer nedtagning af trappeløbet på tre etager samt flytning af i alt fire skystykker, men det vil til trods for fjernelse af betydeligt original substans indebære færre rumlige indgreb end ved en placering ved den eksisterende elevator F. Ved indføring af den nye elevator i trappeløbet i Kongesiden vil de to buede vægstykker på midterrepositet fortsat fremstå symmetriske, intakte i hver side af foyeren ind til salen.

Det Særlige Bygningssyn finder ikke forslaget vedrørende elevatoren tilstrækkeligt belyst til at kunne vurdere, om glasdøre frem for ståldøre er den rigtige løsning til elevatoren. Bygningssynet hæfter sig ved, at forslaget om udførelse af elevatordøre i glas vil inddrage lysindfaldet fra vinduerne mod Heibergsgade samt visuelt forbinde de parallelle trappeløb med elevatorens stol ved at man kan kigge på tværs heraf. På den anden side finder Bygningssynet, at glasfladerne og elevatorfronten, som den ses i forslaget, har en udformning, der ikke refererer til det rum, den indgår i. Det Særlige Bygningssyn bemærker, at et materiale som stål i forvejen findes i bygningen, men at det i forslaget - ligesom glasfronten - fremstår ubearbejdet i forhold til bygningens øvrige rige interiør og overflader. Ligeledes tager formgivningen udgangspunkt i rummets vægdekoration. Det Særlige Bygningssyn vil indstille, at den videre detaljering af bl.a. elevatorens form og udtryk udvikles i tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen, så den i væsentligt højere grad tilpasser sig bygningens udtryk. Bygningssynet anbefaler, at der til formgivningen af elevatoren tages udgangspunkt i bygningens metal-elementer, og at den bearbejdes som et selvstændigt værk, der indpasses i bygningen.

Ombygning af teatersalens gulv

Det Særlige Bygningssyn udtalte ved mødet den 1. december 2022, at det eksisterende gulv i salen, som ikke er oprindeligt, vil kunne bearbejdes videre ud fra skitseforslaget ”Reposer”, der arbejder ud fra den oprindelige sals indretning, dog uden stolerækker. Det Særlige Bygningssyn tilslutter sig ambitionen om, at salens gulv vil kunne understøtte en fleksibel brug af salen, og at ombygningen samtidig taler ind i de arkitektoniske kvaliteter i rummet.

Det Særlige Bygningssyn forstår forslaget til ombygning af teatersalens gulv som en direkte fortsættelse af det forudgående forslag. Synet har fået oplyst, at den på tegningerne viste scene, rampe og øvrige elementer vil blive indsat som løst inventar, hvorfor Bygningssynet ikke har bemærkninger hertil. Såfremt elementerne på nogen måde skal fastgøres i bygningen og derfor er omfattet af bygningsfredningslovens §10, vil elementerne skulle udformes så de respekterer bygningens fredningsværdier og ikke direkte modarbejder dem, som det er tilfældet i de viste forslag.

6. Fredning

6.1 Galionsgården, Landevejen 27, Fanø Kommune

(22/18032 forelagt af Nanna Secher Larsen)

Det Særlige Bygningssyn finder, at Galionsgården, Landevejen 27 Sønderho, Fanø Kommune, bestående af længehuset og havelågen med galionsfigur ved vejen (ca. 1750), ikke har de værdier, der kan begrunde en fredning.

Der er i Sønderho et stort antal fredede og velbevarede bygninger, herunder 31 store huse (10-16 fag lange), hvorfor denne bygnings-type allerede er repræsenteret på fredningslisten.

Bygningen indgår harmonisk i Sønderhos særlige bymiljø og fremstår med talrige egnskarakteristiske detaljer, både ude og inde. Bygningen fremstår således som et af Sønderhos store og anseelige skipperhuse. Der er dog sket ændringer, som har svækket bygningens værdier set i forhold til en fredning; således er samtlige vinduer i beboelsesdelen for ganske nylig udskiftet med vinduer med enkeltlagsglas forsynet med optoglas. I det indre er tætkammeret ikke længere til stede, ligesom den indre forbindelse mellem beboelsesdel og staldel er blændet.

Den gennemgribende istandsættelse i det indre har medført en udskiftning af materialer som ligeledes svækker bygningens værdier i forhold til en fredning. Der er for eksempel tilført belægninger med ølandsfliser, hvilket kan have været lokal tradition i enkelte rum, men i Galionsgården begrænser ølandsflisegulvet sig ikke blot til forstuen, men også til badeværelse og køkken. Sammen med de nye gulvklinter lagt i baggangen giver dette bygningen et præg, der ikke styrker karakteren for et skipperhus.

Det Særlige Bygningssyn vurderer, at Galionsgården ikke har de værdier, der kan begrunde en fredning, men anerkender, at bygningen er istandsat med stort hensyn til den egnskarakteristiske byggeskik, og at stalden samt galionsfiguren ved havelågen udgør fortællende og interessante elementer, der belyser levevilkårene i Sønderho i 1700- og 1800-tallet. Det Særlige Bygningssyn noterer sig, at Galionsgården, Landevejen 27, er

udpeget som bevaringsværdig bygning i Kommuneplan 2021, Fanø Kommune og tillige er omfattet af Lokalplan 106, Bevarende lokalplan for Sønderho, Fanø Kommune, 2019.

7. Ophævelse af fredning

7.1 N.E. Balles Barndomshjem, Vestenskov Kirkevej 4, Lolland Kommune

(22/05447 forelagt af Vibe Ødegaard)

Det Særlige Bygningssyn må beklageligvis konstatere, at fredningsværdierne i biskop N.E. Balles Barndomshjem, den tidligere degnebolig, på Vestenskov Kirkevej 4 i Lolland Kommune, dels er svækkede af nyere ombygninger, dels ikke vil kunne opretholdes på grund af bygningernes kritiske vedligeholdelsestilstand.

Bygningssynet finder, at den tolængede degnebolig fra begyndelsen af 1700-tallet har en klar miljømæssig værdi som del af et lille bebyggelseskompleks med Vestenskov Kirke og den tidligere kapellangård. Endvidere anerkender Bygningssynet, at ejendommen har personal- og lokalhistorisk betydning, idet biskop N.E. Balle var en af landets fremtrædende teologer omkring år 1800. Hans tilknytning til stedet er markeret ved en mindesten i haven.

Som repræsentant for 1700- og 1800-tallets beskedne landhuse står degneboligen imidlertid svagere. Næsten alle vinduer er udskiftet til termovinduer, ligesom boliglængen har nyere tofløjede indgangsdøre. Oprindeligt har bygningerne haft bindingsværk med gennemstukne bjælkeender, men bjælkerne er senere løftet op på tagremmen. I det indre er der bevaret en traditionel rumstruktur med stuer mod gaden og køkken og værelser mod gården, men andelen af ældre eller oprindelige bygningsdetaljer begrænser sig til et antal døre af forskellig type. I den korte udhuslængde er der ikke bevaret staldinventar.

Bygningerne står i dag med store huller i stråtaget og murværket samt med rådskader i bindingsværk og revledøre. I det indre er der alvorlige fugtskader samtidig med, at interiøret er så nedbrudt af lang tids affaldsophobning, at huset er ubeboeligt.

Bygningssynet vurderer, at en istandsættelse af ejendommen med henblik på beboelse vil kræve en meget omfattende udskiftning af bygningsdele og overflader. Da det både vil fratage bygningerne den tilbageværende autenticitet og være uproportionalt med deres kulturhistoriske og arkitektoniske værdi, indstiller Det Særlige Bygningssyn til, at fredningen ophæves.

8. Bygningssynets beretning 2019-2023

Flere af Bygningssynets medlemmer meldte sig til at bidrage til Det Særlige Bygningssyns beretning, som forventes at være færdig til Bygningssynets sidste møde den 15. juni 2023. Deadline for aflevering af tekstmateriale til formand Jens Toftgaard er den 1. juni 2023.

9. Opsamling på Bygningssynets tur 2023

På årets tur med Det Særlige Bygningssyn var et af hovedtemaerne genopretning af nødlidende bygninger, og Bygningssynet så flere eksempler på genoprettede bygninger, både af varierende alder og funktion, samt et igangværende projekt om genopretning af en nødlidende bindingsværksgård.

Det Særlige Bygningssyn finder, at styrelsens projekt med genopretning af de nødlidende bygninger er et yderst vigtigt projekt, og at der er store perspektiver i det på flere niveauer bl.a. bæredygtighedsaspektet samt rådgivning. Genbrug af gamle materialer, hvilket førhen indgik som en logisk del af vedligeholdelsen af bygningerne, bør atter være en naturlig del af en restaurering eller istandsættelse - både set ud fra en bæredygtigheds- og en økonomisk betragtning. Desuden finder Bygningssynet, at projektet med de nødlidende bygninger viser, hvor vigtigt det er, at der knyttes fagligt dygtige rådgivere til genopretningsprojektet (gerne bosiddende i lokalområdet) og at styrelsen har mulighed for at støtte dette, ikke mindst for at genopretningsprocessen bliver overskuelig for ejeren.

- 10. Eventuelt**
Intet hertil.